

La creació d'argot en televisió

Toni Soler

Periodista i presentador de televisió

1. Introducció

Moltes gràcies per la invitació, de la qual espero fer-me mereixedor, tot i que confesso que sempre que he acceptat aquesta mena d'ofèriments ho he fet amb certa reserva. Em sembla que bona part dels qui fem aquesta mena de feina —la feina de fer humor— preferim fer-la, i no analitzar-la. Ens agrada més riure que parlar, com tot-hom, suposo.

En part perquè és una feina que, per la seva pròpia naturalesa, demana certa improvisació, fins i tot diria que certa irreflexió. I en part, també, perquè demana un sa individualisme, en el sentit de voler trobar un estil intransferible en la manera de mostrar i parodiar la realitat.

Per això a alguns ens costa enfilarnos al terreny de la teoria, trobar pautes, fixar normes i criteris, o ser fidels a uns referents, per bons que siguin. Ens agrada redescobrir la nostra feina dia a dia, sense condicionants i amb deslleialtat total, fins i tot envers nosaltres mateixos.

A mi fins i tot em costa respondre preguntes aparentment innòcues com ara «Quin és el teu humorista preferit?», «Quin és l'objectiu del teu humor?» i encara menys «On són els límits de l'humor?», una pregunta que suposo que és necessària però que voldria no haver de respondre mai. No només perquè sovint no hi ha una resposta clara, sinó també perquè, a més, puc tenir una resposta diferent cada dia. Per tant, com menys prenc posició sobre les claus internes de l'humor, més lliure em sento a l'hora de practicar-lo. Espero que els membres del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), que segons sembla tenen aquesta responsabilitat, se'n surtin millor que jo.

Totes aquestes prevencions també les tinc a l'hora de parlar de models de llenguatge. En primer lloc, perquè els comunicadors i els lingüistes no sempre tenim la mateixa sensibilitat, ni les mateixes prioritats. En segon lloc, perquè la llengua, en el meu cas la llengua catalana, és la meua eina de treball, el mitjà amb el qual em comunico amb la gent que em veu o em sent. I finalment, perquè la anormalitat del nostre país fa que l'ús, el desús o el mal ús de l'idioma tingui sempre lectures que escapen del terreny de la lingüística. Lectures que ens remetent a una o altra manera d'entendre el país i la seva realitat.

2. Una mica d'història

Intentaré explicar com, la gent que treballa amb mi i jo mateix, ens plantegem la qüestió de l'ús de l'idioma. En això, com en tantes altres coses, hem de recórrer als nostres orígens.

Quan jo era petit —ja sé que aquesta frase desanima, però ja miraré de ser concís—, la llengua de l'humor era el castellà. A la televisió vèiem Andrés Pajares, Fernando Esteso, Joe Rigoli, Cassen, Bigote Arrocet, i era aquesta mena de gent la que ens feia riure. L'humor en català tenia a la TV una presència residual. I això que hi havia alguns grans noms com Mary Santpere, Joan Capri, Santi Sans o el mateix Casen. Però en general treballaven en castellà.

El cas és que el català no només tenia una presència residual, sinó que, als nostres ulls, també tenia una consideració residual. El català no tenia prestigi. No era un idioma útil per a l'humor, com tampoc no ho era —crèiem— per a les pel·lícules de lladres i serenos. Els acudits en català eren els més vells i els més dolents. Les imitacions no es podien fer en català, perquè els imitats, és a dir, els personatges públics, utilitzaven el castellà.

En català no teníem argot, ni cançons, ni eslògans publicitaris, ni acudits; amb prou feines, insults. Catalunya, com a realitat diferenciada, amb prou feines existia. I en no tenir referents propis, els nens de l'època, que de fet ja jugàvem en castellà al pati, crèiem que el català no era una eina útil per a la comunicació de masses. De la mateixa manera que Adolfo Suárez considerava que la nostra llengua no era bona per ensenyar física i química.

Per a nosaltres, l'humor en català era una cosa vella, carrinclona i inútil. Els graciosos havien de ser castellans, preferentment andalusos. I no només per a nosaltres, nens. Recordo molt bé la meua àvia, que no parlava altra cosa que català, veient San-

ti Sans per la tele, i dient: «Nosaltres no en sabem, de fer això.» Existia un problema d'autoestima, també en aquest terreny.

L'únic referent vàlid que teníem era La Trinca. Ja sabeu de qui parlo: són els patrons d'*Operación Triunfo*. Doncs bé, La Trinca eren molt graciosos en català. Però els vèiem més com a cantants i artistes, no com a comunicadors o humoristes.

L'arribada de TV3 no va resoldre aquesta situació de bon començament. Així com, gairebé des del primer moment, TV3 va fer possible un model informatiu en català, en el terreny de l'entreteniment li va costar més. I, pel que fa a la meva experiència personal, crec que les coses van seguir així fins als anys noranta, especialment fins a l'arribada de *Mikimoto* (Miquel Calzada) i el programa *Persones humanes*.

Aquest era un programa que va aconseguir utilitzar el català amb gran eficàcia. I a més era un programa modern, de tal manera que l'etiqueta de «carrinclons» la va passar als humoristes espanyols. Aquest és un dels mèrits de Mikimoto. L'altre va ser aplicar un estàndard lingüístic que, a més de correcte, era útil i eficaç. Per als qui ens volíem dedicar a l'humor, aquest fet va ser tan decisiu com per als periodistes esportius ho van ser les retransmissions de Joaquim Maria Puyal.

En aquell moment, suposo que això era el que calia: fer veure als catalanoparlants que la nostra llengua també estava madura per a l'humor. No era el català del carrer, però era un català que funcionava, que tenia personalitat. El problema potser va ser que, un cop convençuts els catalanoparlants, convenia anar més enllà, i el *Persones humanes*, tant pel registre lingüístic com pels seus continguts, no ho tenia fàcil per aconseguir-ho.

Ara em toca parlar de la meua generació, que és la generació d'El Terrat i la seva òrbita. Parlant des del punt de vista sociolingüístic, jo diria que som la generació que «ha perdut el respecte» a l'idioma, en el millor sentit. Som la fornada que ha vist i sentit humor en català als mitjans de comunicació, i que ha decidit treballar en català amb tota naturalitat, no ja per «salvar els mots», sinó perquè ens semblava eficaç i divertit. I natural, sobretot. Això, que —ho reitero— no hauria estat possible sense Mikimoto, és un avenç molt destacable; però aquesta «pèrdua de respecte» cap a l'idioma vol dir també deixar de filar prim, despreocupar-se, amb el cost que això suposa des del punt de vista de la correcció.

Andreu Buenafuente és el principal referent d'aquesta fornada, de la qual em sento integrant, tot i que el registre lingüístic de cadascú és diferent, com és lògic. Però el que ens identifica no és el nivell B, C o D de català, sinó el punt de partida intel·lectual, si se'm permet l'expressió. Quan jo descobreixo Buenafuente i companyia a la ràdio, comprovo que treballa en català perquè sí, sense condicionants

ideològics, amb una total naturalitat, amb un to de carrer que el fa accessible a un públic molt més ampli. És un català amb incorreccions, sí; un català que recorre al castellà quan li convé, d'acord. Però també, en el cas d'Andreu Buenafuente i Oriol Grau i els altres, és un llenguatge que conté la riquesa del català col·loquial de les comarques de Tarragona. I té un altre factor a favor, un factor bàsic, principalíssim: s'utilitza el català no per afirmar, no per negar, sinó perquè és l'eina que ens fa riure i per fer riure. I això és fonamental, perquè jo sóc dels qui creuen que els idiomes, i les realitats que tenen al darrere, s'afirmen més com menys intenten afirmar-se. Sempre ens han dit que el que ens caracteritza és la voluntat de ser, com deia Vicens Vives. I segurament aquesta voluntat encara és necessària. Però si ens acostem a la fase en què som i ens sentim catalans sense la condició prèvia de voler-ho ser, tindrem molt de guanyat.

3. Problemes logístics (servituds de l'humor, presses, guionistes)

De seguida parlaré del model de llenguatge que hem intentat aplicar en els programes que he dirigit. Però abans, i parlant sobretot per als qui pertanyen més al ram de la lingüística que al ram de la comunicació, m'agradaria fer notar alguns dels problemes amb què ens trobem a l'hora de fer humor en televisió. Són problemes que afecten directament la qüestió del llenguatge, problemes que altres formats no tenen, o els tenen en menor intensitat.

a) Necessitem autenticitat. Per a nosaltres és prioritari que ningú no pensi que, quan parlem en català, estem fingint o dient coses que no sabem molt bé què volen dir, o coses que mai diríem en la nostra vida privada. Abans de treballar en això, recordo molt bé de veure gent com Alfons Arús o Jordi LP, que normalment treballaven en castellà, i quan sortien a TV3 deien coses com « cercar » i « quelcom ». Com per « fer-se els catalans ». Nosaltres, més enllà de l'idioma, tenim una manera de fer basada en la naturalitat, en el rebuig del formalisme, de l'afectació. Això es pot fer en català? Segur que sí, però amb certa flexibilitat. Exigir simultàniament total correcció i total naturalitat en català és, encara ara, demanar massa, al meu parer. Si més no, per a la gent que treballa en directe o improvisant.

b) Necessitem reflectir la realitat. Tota la realitat. I la realitat de Catalunya no és totalment catalana, com sabeu. És difícil apostar per la puresa lingüística amb l'enorme influència del castellà en el nostre llenguatge oral, l'enorme pes dels referents espanyols. I no em refereixo només a parlar o no parlar del que passa a Espanya, entre-

vistar o no els famosos espanyols, sinó també a parlar o no parlar de l'espanyolitat que conviu entre nosaltres. Crec que treballar com si Espanya no existís, com si tot el que Catalunya té d'espanyol no existís, és un suïcidi que ens condemnaria a la marginalitat en el nostre propi país.

c) Com que necessitem riure de tota la realitat, això, en el cas català, vol dir també riure de l'idioma, del contenciós lingüístic, etc. Hem de poder fer broma de la normalització lingüística, del purisme, del mestissatge, d'Òmnium Cultural i del Foro Babel. De totes les contradiccions que sorgeixen d'un bilingüisme imperfecte com el nostre. Ens agrada parodiar el català maldestre dels «xarnegos», el català xava dels barcelonins, els castellanismes a raig en la parla dels mallorquins o dels valencians, l'ultrapurisme dels qui no admeten ni el «buenu» ni el «vale», el desconcert dels immigrants estrangers davant d'aquesta situació, etcètera. Fins i tot ens hem permès fer broma de l'ús de certes contaminacions que ens fan gràcia, com la gent que diu «ho que passa». El problema, en aquest cas, és que molta gent no sap que això és incorrecte, i aleshores, és clar, no entenen la broma. Tot això ho hem de fer amb responsabilitat, però sense ingenuïtat, si volem fer humor adult.

d) Necessitem treballar de pressa. Fer un guió d'humor per a un programa diari ens impedeix ser tan curiosos com ho són els dobladors o els lingüistes que fixen el model lingüístic de les telesèries, per exemple. He vist un article d'una dobladora, Rosa Roig, que diu el següent: «L'emissió d'un programa doblat al català a la televisió és la culminació d'un procés complex, on diversos professionals realitzen tasques diferents: la traducció del guió, l'ajust, el pauta, la correcció lingüística, la producció i la direcció del doblatge.» Suposo que això és el que hauria de ser. Però nosaltres, quan feiem el *Set de nit*, sovint tancàvem guió una hora abans de l'emissió. I després, en el plató, en feiem un cas relatiu. Per tant, s'ha d'entendre que, en el nostre cas, el nivell de català no pot ser l'única prioritat. Per sort, els lingüistes de TV3 són sensibles a aquest problema i ens ajuden a prioritzar. Per exemple, ens obliguen a portar a revisar tot el que surt escrit en pantalla, mentre que en tot el que és oral hi ha una mica més de tolerància.

e) Necessitem comptar amb la gent de talent que hi ha al país, i no tots aquests tenen el nivell de català desitjat. És a dir, si volem treballar només amb gent que domini perfectament el català, estem deixant de banda, potser —jo què sé—, el 30 % o més dels guionistes, actors, presentadors, molts dels quals volen treballar en català, i a Catalunya, i sobre Catalunya, que no poden quedar exclosos. En aquest tema, tanmateix, entenc que cal fixar uns mínims. I que són els mateixos implicats els primers que s'han d'exigir aquest mínim.

4. El nostre model de llenguatge

Tots aquests condicionants fan que qualsevol intent de parlar d'un «model» de llenguatge, en el nostre cas, sigui una mica il·lusori. Però us diré quins crec que són els paràmetres amb què ens movem.

Intentem aplicar un model que té com a base la flexibilitat en dues direccions. És a dir, un model que sigui normatiu, però raonablement identificable; i que sigui popular, però raonablement correcte. Això ens deixa un marge primíssim, com un tel de ceba. Evidentment, tots tenim un concepte diferent del que és raonable. En el nostre cas, intentem utilitzar un català que no grinyoli als catalanoparlants, però que no exclogui els castellanoparlants. Que els diàlegs que tenim al plató es puguin reproduir al carrer, que no ens mostri, als de TV3, com si estiguéssim dins d'una bombolla.

I aquesta flexibilitat en dos sentits ens és necessària, no només des d'un punt de vista lingüístic o —si se'm permet— nacional, sinó també amb vista a la nostra prioritat essencial, és a dir, l'humor. Per fer humor necessitem un llenguatge natural. Però també necessitem que sigui ric, que faci gràcia precisament perquè és en català. Si no, perd sentit. I que consti que no vull dir que no siguem capaços de fer humor en castellà. Però estareu d'acord amb mi que, en el terreny de la comunicació, la traducció no passa de ser un mal menor. I si no, proveu de llegir en català els articles d'opinió d'*El Periódico*. Qualsevol text traduït perd força respecte de l'original.

Això ens porta a plantejar l'etern dilema de TV3. Ens hem d'acostar al carrer, o hem de fer que el carrer se'n acosti? Pel que he dit fins ara, pensareu que sóc partidari de la primera opció, és a dir, acostar el nostre llenguatge al del carrer. Però us admeto que no he resolt del tot aquest dilema. Per una banda, crec que per molt que en els doblatges fem que els actors diguin: «Ets un ximplet», la gent continuarà dient «tonto». Però és innegable que, amb el pas dels anys, hem aconseguit incorporar a la normalitat paraules que abans ens semblaven del tot estrafolàries, com *crispeta*, *qual* o *bústia*. Joaquim Maria Puyal, ell solet, ha recuperat dos mots semienterrats com *tomb* i *indret*. I Andreu Buenafuente ha fet el mateix amb *agosarat*. Quina és la diferència? Per mi, la naturalitat. Sentint Puyal o Buenafuente, o Mikimoto o Lloïl Bertran, la gent no té la sensació que l'estan alligant. Mentre que una pel·lícula doblada de vegades sembla una lliçó del *Diqui*, *diqui*. Ja entenc que, per als lingüistes, un doblatge d'una pel·lícula és com un terreny verge, una temptació difícil de vèncer. Però el resultat és que sovint en el doblatge ens trobem un català de laboratori que és més difícil d'assumir per la gent del carrer. La gent mira la tele per distreure's o per informar-se, no per aprendre idiomes. En canvi, si sent un bon comunicador parlant bé el català,

pensarà que, senzillament, està parlant, està essent natural. I li serà molt més fàcil reproduir el seu model de llenguatge.

Pel que fa a l'argot, a la creació d'argot, m'agradaria començar citant una reflexió de Sergi Pàmies: «Ens agradi o no, l'argot del català és el castellà.» Potser és una afirmació una mica exagerada, però no incerta, i l'hem de tenir present. I ho hem de fer sense flagel·lar-nos de manera excessiva, perquè això no és un pecat: qualsevol llengua recorre a les llengües en contacte per crear argot.

Sense anar més lluny, els castellanoparlants de Catalunya recorren al català per crear argot: *de estranjis, estar a la guay, clencha, chupa*. Potser a nosaltres, catalanoparlants, ens ha faltat convicció per crear argot a partir del nostre propi idioma.

L'argot el creen idiomes forts, però també realitats fortes i diferenciades. Sense referents propis, al català no li caldrà un argot propi; en tindrà prou amb el castellà. El problema principal no és la feblesa de la llengua catalana, sinó que la nostra realitat està fortament sucursalitzada, sobretot per la premsa, i aquesta no és una batalla fàcil, perquè ni amb TV3 ni amb vint anys d'autogovern no hem aconseguit treure'ns de sobre aquesta dependència. Ho il·lustraré amb un exemple concret. *El Periódico* ha aconseguit un notable èxit traient una edició en català. Però, simultàniament, ha arribat a acords amb mitjans de fora de Catalunya per tal de fer conjuntament el suplement dominical. El mateix passa amb *La Vanguardia*. Per tant, tenim més llengua pròpia però menys realitat pròpia. I si es considera que la realitat s'ha d'explicar igual a un lector de Lleida que a un de Valladolid, estem renunciant a un dels arguments bàsics que justifiquen la mateixa existència de la llengua catalana.

Em direu que en els meus programes també hem entrevistat famosos espanyols. Som, per tant, còmplices de la sucursalització. Però també hem intentat crear una realitat pròpia, i a partir d'aquí una paròdia pròpia, com en el nostre informatiu satíric, o en les imitacions dels nostres polítics, amb les quals vam intentar, infructuosament, de crear l'embrió d'un guinyol català. Pel que fa a l'argot, quan hem intentat crear un vocabulari propi des de la tele, ens n'hem sortit (*bon rotllo, matxembrat, malalts de...*, etc.), però ara mateix em pregunto si l'argot ha de sortir de la tele. L'argot veritable hauria de sortir de la conversa col·loquial, de la total naturalitat del carrer (i després, si cal, la tele el pot potenciar).

En aquest punt, també cal que siguem flexibles; perquè de la mateixa manera que els castellanoparlants creen argot amb el català, molta gent ha creat argot català a còpia de traduir el castellà de manera barroera (com quan diem «Joan Palom, jo me lu guis, jo me lu com»). I, tot i l'origen forani, continua essent argot català, només explicable en la nostra realitat, i això és el que importa.

Malgrat tot, crec que crear argot des de la televisió és molt difícil. No tothom ho pot fer. Cal certa tossuderia, sobretot tossuderia dissimulada, certa naturalitat per anar repetint, per exemple, «digue'm agosarat», fins a fer-ne una expressió popular. Per altra banda, crec que l'argot que prové de la televisió és efímer com la televisió mateixa. Per tant, no tindrem argot de veritat si no el crea el carrer.

5. Un pacte necessari

Acabo. Per mi, quan parlem dels registres del català en la televisió, el més important és el concepte d'aquesta doble flexibilitat. Un català prou correcte i prou natural; encara que, si ens hem de passar en algun sentit, crec que jo sóc dels qui, ara i aquí, convé passar-nos de natural, abans que passar-nos de correcte.

M'atreviria a dir que els lingüistes amb què he treballat a TV3 comparteixen, si més no en part, aquest criteri. Jo, almenys, m'he beneficiat de la seva tolerància, i també de la seva rigidesa quan ha convingut. Tot i així, n'hi ha prou llegint els diaris per veure que, en aquest terreny, els punts de vista continuen essent molt diversos. He rebut crítiques d'una banda i de l'altra. Dels qui creuen que embrutem la llengua, i dels qui, a l'altre extrem, creuen que no assumim prou la realitat bilingüe de Catalunya.

Acabaré contradient el que deia al principi; potser sí que, en aquest terreny, hem d'arribar a un acord de mínims i fixar unes pautes que ens siguin útils i ens permetin treballar bé. Aquest acord hauria d'implicar lingüistes i comunicadors amb l'objectiu de trobar un model apte per als programes d'humor i entreteniment, que són els que, amb més gran mesura, necessiten acostar-se al carrer.

Aquest acord hauria de tenir com a base una concessió mútua. La nostra: acceptar que hi ha uns mínims lingüístics que hem de preservar; com ara els pronoms febles, per exemple (no ho sé, això no ho he de dir jo). La dels lingüistes: tenir la màniga més ampla en tot el que no siguin aquests mínims; sobretot, en el lèxic.

Em sembla que el que proposo no és res de revolucionari. De fet, en molts àmbits ja es treballa a partir d'aquestes premisses. Però, precisament per això, crec que és un model a seguir i que ens estalviarà moltes discussions inacabables.